

หลวงประดิษฐไพเราะ

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

ผู้มีความสามารถในการบรรเลงเพลงทั้งการเล่นและแต่งเพลงให้เป็นที่น่าชมได้อย่างดีเด่น
ผู้ได้รับพระราชทานทินนามนี้จึงเท่ากับเป็นผู้ต่อชีวิตให้แก่ดนตรีไทยโดยแท้

ครูดนตรีไทยท่านแรกที่ได้รับราชทินนามนี้ คือ พระประดิษฐไพเราะ หรือครูมี(แขก) ครุ
ยางกูรในรัชกาลที่ 2 ครูดนตรีท่านนี้ได้ชื่อว่าเป็นเอกทางปี่ ถึงกับมีกล่าวไว้ในกลอนไหว้ครูเสกว่า
"ครูมีแขกคนนี้เขาคีครัน เป่าทยอยลอยลั่นบรรเลงลือ" เพลงทยอยที่กล่าวถึงนี้คือเพลง "ทยอยเดี่ยว"
ซึ่งครูมีเป็นผู้ประดิษฐ์ทางขึ้นไว้สำหรับเดี่ยวปี่ตกมาถึงเดิวนี้อย่างพอจะหาฟังเพลงนี้ให้เป็นขวัญ
ได้อยู่บ้างหากมีบุญพอ เพราะทุกวันนี้ผู้เล่นเพลงนี้ มีให้นับตัวได้น้อยนัก คนต่อมาที่ได้เป็นพระ
ประดิษฐไพเราะเช่นกัน คือ ครูตาด ตาตะนันท์ ครูดนตรีในรัชกาลที่ 6 ท่านสุดท้ายคือ หลวง
ประดิษฐไพเราะ (จางวางสร) ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ในรัชกาลที่ 6

ใครเคยสังเกตบ้างว่า ก่อนที่เทียนจะดับนั้นมักทอแสงสว่างสดใสที่สุดเสียก่อนแล้วจึงดับ
วูบลง ช่วงระยะที่หลวงประดิษฐไพเราะยังมีชีวิตอยู่นั้น เป็นยุคที่ดนตรีไทยกระเดื่องเฟื่องฟูที่สุด
เมื่อสิ้นท่านก็เหมือนสิ้นยุคทองของดนตรีไทยไปด้วย ทุกวันนี้ขออย่าได้เป็นอย่างเทียนเล่มนั้นเลย
เจ้าประคุณ!

ครูหลวงประดิษฐไพเราะนามเดิมว่า สร เป็นบุตรคนสุดท้องของนางยิ้มและครูสิน ศิลปบรรเลง ครู
ปี่พาทย์ผู้มีชื่อเสียงแห่งจังหวัดสมุทรสงคราม และเคยเป็นศิษย์ของครูมีแขก พระประดิษฐไพเราะ
มาก่อนด้วย

ท่านเกิดที่ตำบลคลองดาวดึงส์ จังหวัดนั้น เมื่อ
อายุเพียง 5 ขวบ ก็ดีซ้องวงเป็นเพลงได้โดยไม่มีใครหัด
ให้ แต่ก็ยังไม่ได้อสนใจจะหัดจริงจังอย่างใด กระทั่งเริ่ม
ประทับใจดนตรีไทยจนรักที่จะเรียนจะหัดเอา เมื่ออายุได้
11 ขวบ ในงานโกนจุกตัวเองบิดาท่านได้จัดเป็นงานใหญ่
มีปี่พาทย์มาประชันวงกันหลายวง ได้เห็นฝีมือ
ความสามารถของนักดนตรีเหล่านั้น และรู้สึกถึงความ
ไพเราะของเพลงขึ้นมาทันที จึงได้เริ่มหัดกับบิดาด้วย
ความตั้งใจมาตั้งแต่นั้น และในชั่วเวลาไม่นานนักก็
สามารถออกประชันวงกับเขาได้เช่นกัน

จากการได้ออกแสดงฝีมือนี้เองทำให้ชื่อเสียง

ของนายศร เป็นที่เลื่องลือในหมู่นักดนตรีมากขึ้น โดยเฉพาะในงานใหญ่ครั้งแรก คืองานโกนจุกเจ้าจอมเอิบ และ เจ้าจอมอบ ธิดาเจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ จังหวัดเพชรบูรณ์นั้น ฝีมือระนาดเอกของนายศรปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด ถือการตีได้ "โหว" คำว่า "โหว" นี้เป็นภาษาทางดนตรีโดยเฉพาะ ระนาดเอก หมายถึงการตีได้เร็วอย่างยิ่ง ใครตีได้อย่างนี้จัดว่ามีฝีมืออยู่ในขั้นสูงทีเดียว ครั้งนี้เองที่ทำให้ชื่อนายศรบุตรครูสินไ้ว้มาก อีกครั้งหนึ่งที่สำคัญ คือ การประชันวงในวันคล้ายวันเกิดของเจ้าคุณจอมมารดาสำคัญ พระมารดาพระปิตุจฉาเจ้าสุทธานามารศรี พระอัครราชเทวี นายศรได้แสดงฝีมือการเดี่ยวระนาดเอกเพลงกราว ในเถาเพลงนี้เป็นเพลงที่ต้องใช้วิธีการบรรเลง ยากมาก และกินเวลาถึง 1 ชั่วโมง นายศรบรรเลงได้อย่างดียิ่งเป็นที่พอพระทัยของเจ้านายที่เสด็จมาในงานนั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ซึ่งเป็นนักดนตรีฝีมือพระหัตถ์เยี่ยมถึงกับประทานรางวัล

เหตุการณ์สำคัญที่ชักนำให้นายศรได้เข้ามาอยู่ในวังบูรพาภิรมย์คือเมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชเสด็จไปบัญชาการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสถ้ำเขาสูงจังหวัดราชบุรีสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯวังบูรพาองค์นี้ได้ทรงทราบกิตติศัพท์ของนายศรจึงรับสั่งให้หาตัวเมื่อได้ทรงสดับฝีมือของนายศรแล้ว ทรงพอพระทัยมากถึงกับทรงขอตัวจากบิดาท่านให้เข้ามาเป็นมหาดเล็กในพระองค์นายศรจึงได้เข้ามาเป็นมหาดเล็กจนได้เป็นจางวางคือเป็นใหญ่ในบรรดามหาดเล็กอยู่ในวังบูรพาภิรมย์ตั้งแต่เมื่อมีอายุได้เพียง 19 ปี

ระยะอยู่ในวังบูรพาภิรมย์นี้เองที่ชื่อของจางวางศรและวงดนตรีวังบูรพาภิรมย์เป็นที่ยกย่องกันทั่วไป ทั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชก็ทรงโปรดชุบเลี้ยงด้วยพระกรุณาเป็นอย่างยิ่ง ทรงอุปถัมภ์ให้อุปสมบท ณ วัดบวรนิเวศวิหาร 1 พรรษา โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรสทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ ต่อจากนั้นทรงพระกรุณาจัดการแต่งงานให้กับ น.ส. โชติ หุราพันธ์ ธิดาพันโทพระประมวญประมาญพล จางวางศรได้ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่สนองพระกรุณาด้วยความจงรักภักดีอย่างสุดความสามารถตลอดมา ความสามารถของจางวางศรนั้น ไม่จำเพาะเพียงฝีมือการบรรเลงดนตรีไทยได้ทุกเครื่องมือเท่านั้น ท่านยังมีความสามารถในการประดิษฐ์เพลงขึ้นใหม่ตลอดถึงการปรับปรุงเพลงที่มีอยู่แล้วขยายอัตราจังหวะขึ้นเป็นสามชั้นและทอนลงเป็นชั้นเดียวที่เรียกว่าเพลงเถาได้อีกด้วยการปรับปรุงเพลงประเภทนี้ท่านได้ทำไว้อีกเรียกว่าเพลงและยังนิยมเล่นกันมาจนทุกวันนี้ มีเพลงลาวเสียดิถี เป็นต้น

สมัยนั้น การขับเสภาแล้วร้องส่งยังมีอยู่ ว่ากันว่าบางทีมีการลองภูมิกันในระหว่างคนขับเสภากับวงดนตรีก็เมื่อถึงตอนจะร้องส่งคนร้องขึ้นเสียงใดเมื่อจบแล้วดนตรีต้องรับเสียงนั้นให้ได้โดยไม่เสียเพลงด้วยครั้นท่อนสองจึงปรับให้ลงกันและวงวังบูรพาฯยังไม่ได้ต่อแต่จางวางศรก็นำวงรับร้องเอาตัวรอดไปได้ทุกเพลงเสมอมาครั้งหนึ่ง กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ซึ่งมักจดเพลงมาจากบ้านนอกเมื่อเสด็จหัวเมืองแล้วนำมาร้องส่งเพื่อจะให้จันทักไม่เป็นผลมาแล้ว คราวนี้ นำเอา

เพลงคุณลุงคุณป้าซึ่งมีถึง 10 จังหวะมาร้องส่งวงวังบูรพาไม่ได้ต่อเพลงนี้ไว้แต่ด้วยปฏิภาณอัน
เฉียบแหลมและเขาวนไวของจางวางศรีก็ยังเอาตัวรอดได้แม้จะมีลูกขลุ่ยอยู่ข้างกรมหลวง
ชุมพรฯจะปรับเป็นแพ้แต่สมเด็จพระวังบูรพาไม่ทรงยินยอมรับสั่งว่าจังหวะมากนักเขาถนัดถึงไปได้ก็ดี
แล้ว เมื่อเลิกเล่นแล้วจางวางศรีถึงกับบ่นว่าถ้าขึ้นเอาเพลงอย่างนี้มีมาร้องส่งเราคงจนจนได้ขอเพลงนี้
เองท่านได้จดจำไว้ และเปลี่ยนเป็นทางต่าง ๆ ให้ชื่อใหม่ว่าอะแซหุ่นกี้ซึ่งยังคงเล่นกันอยู่จนทุก
วันนี้

มีเรื่องเล่าถึงความสามารถของจางวางศรีอีกเรื่องหนึ่งคือ ในงานหนึ่งจางวางศรีระนาด
เอกอยู่ในวง พอโหมโรงตั้งสาธุการไปจนถึงเชิด ปรากฏมีเสียงกลองทัดดังผุดปรกติจางวางศรีหัน
ไปดูก็เห็นว่าเป็นคนกลองฝีมือดีจากนอกวงเข้ามาตีและเริ่มรุกจังหวะอย่างขนาดใหญ่ ท่านหันมามิ้ม
และพยักหน้าเป็นทีว่าสนุกละ แล้วท่านก็ตีเพลงเชิดอย่างสนุก เพลงเชิดนั้นเขาเรียกเป็นตัว ๆ ท่าน
ปล่อยตัวเชิดไม่รู้ที่ตัวต่อกี่ตัว เชิดไม่จบ ไม่ซ้ำกันเลย และยังไม่ยอมลงเร็วจนคนในวงเหงื่อหยด คน
กลองยิ่งรุกยิ่งแรง ท่านก็ยิ่งหนี ยิ่งเร็วยิ่งไหว แต่ยังไม่ยอมลงจนที่สุดท่านหันมาดู เห็นคนกลองผู้นั้น
เหงื่อท่วมตัวพยักหน้าขอลงท่านจึงได้รวลงพอลงไม้กลองสุดท้าย คนกลองก็พับเป็นลมตรงหน้า
กลองคู่ตนเอง พอฟื้นขึ้นก็คลานไปกราบจางวางศรี ท่านเข้าทอดแล้วว่า "ตั้งแต่ทำโหมโรงมา เพิ่ง
สนุกจริง ๆ วันนี้ คราวหน้ามาใหม่นะ" แล้วทั้งคู่ก็เลยได้สนิทสนมกันเพราะได้รู้มือกันนั่นเอง

เพลงที่ขึ้นชื่ออีกเพลงคือ เพลงเขมรเลียบพระนคร เพลงนี้จางวางศรีได้ประดิษฐ์ขึ้นจาก
เพลงเขมรเขาเขี้ยวสองชั้น บรรเลงถวายล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 6 เมื่อเสด็จเลียบมณฑล
นครศรีธรรมราชเป็นเพลงที่มีทำนองไพเราะและเป็นที่ยอมรับกันอยู่จนทุกวันนี้เช่นกัน ในการบรรเลง
คราวแรกนั้นเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก โปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญราชรุจิทอง รัชกาลที่ 5
และที่ 6 ของพระองค์เอง ทั้งนี้เพราะพระองค์เคยโปรดฝีมือดนตรีของจางวางศรี ตั้งแต่ยังทรงเป็น
มกุฎราชกุมาร จากการที่ท่านได้ประดิษฐ์เพลงไพเราะขึ้นมากมายนี้เองเมื่อมีโอกาสบรรเลงถวาย
ครั้งหนึ่งจึงโปรดพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นหลวงประดิษฐ์ไพเราะต่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ 7
หลวงประดิษฐ์ไพเราะได้รับราชการเป็นผู้ถวายวิชาดนตรีไทย แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีได้กราบบังคมทูลแนะนำวิธีการแต่ง
เพลงไทยตามหลักดุริยางค์ไทยจนทรงพระราชนิพนธ์เพลงได้ เพลงที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้คือ
เพลงเขมรละออองค์ ราตรีประดับดาว และเพลงคลื่นกระทบฝั่ง

ในรัชกาลนี้เองที่หลวงประดิษฐ์ไพเราะได้มีโอกาสไปต่างประเทศถึงสองครั้งแต่ละครั้ง
นอกจากจะได้ไปแสดงความสามารถทางดนตรี อันทำชื่อเสียงให้แก่ประเทศชาติแล้ว ท่านยังได้นำ
เพลงใหม่ ๆ มาสู่ดนตรีไทยอีกเป็นอันมาก ครั้งแรกได้ตามเสด็จสมเด็จพระยาภาณุพระ
พันธุวงศ์วรเดชเสด็จประพาสชาวหรือประเทศอินโดนีเซีย หลวงประดิษฐ์ไพเราะมีเพียงขลุ่ยงาไป

เพียงเลาเดียวแต่ก็ได้แสดงฝีมือเพลงไทยเป็นที่พอใจของเจ้าผู้ครองนครมาก เมื่อทางขวามีการบรรเลงดนตรี ท่านก็ลองไล่เสียงดูพอจับเสียงถูกท่านก็ร่วมวงบรรเลงกับเขาได้ทุกเพลงเป็นที่อัศจรรย์ยิ่งนัก จากลับท่านได้นำเอาอังกะลุงซึ่งเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งของอินโดนีเซียมาด้วย และอังกะลุงก็ได้มีโอกาสบรรเลงอยู่ในเมืองไทยแพร่หลายจนบัดนี้ นอกจากนี้ ท่านยังจำเพลงขวามาด้วยหลายเพลงซึ่งยังเป็นที่นิยมกันอยู่ในหมู่นักดนตรีไทยทุกวันนี้

อีกครั้งหนึ่งเป็นการไปชมร ล้นเกล้ารัชกาลที่7 และสมเด็จพระบรมราชินีเสด็จประพาสอินโดจีนเมื่อ พ.ศ. 2473 โปรดเกล้าฯ ให้หลวงประดิษฐไพเราะตามเสด็จไปแสดงดนตรีไทยที่กัมพูชาเนื่องจากทรงเห็นว่าศิลปะการดนตรีของเขมรกับไทยนั้น เหมือนกันเกือบจะกล่าวได้ว่าเขมรถอดแบบไปจากไทยทั้งเครื่องดนตรีและเพลง หลวงประดิษฐไพเราะตามไปทีหลังตามรับสั่งโดยขึ้นรถไฟไปลงที่อรัญประเทศสองคนกับบุตรชาย (นายประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง) ซึ่งคอยเป็นล่ามและอุปัชฌาย์ ได้เข้าเฝ้าที่นครวัดและไปพนมเปญ พระเจ้าศรีสวสดีมณีนวศัตรพองพระราชหฤทัยเป็นอันมาก ถึงกับทรงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ขอตัวหลวงประดิษฐไพเราะไว้ช่วยสอนเพลง ไทยให้แก่ครูดนตรีในราชสำนักเขมรเป็นเวลา 1 เดือน นับว่าหลวงประดิษฐไพเราะได้เป็นครูในทางดนตรีของเขมรด้วยแม้จนทุกวันนี้ตลอดเวลาที่สอนอยู่ในราชสำนักเขมรท่านเป็นที่รักใคร่และยกย่องของทุกคนตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดินลงมาถึงสามัญชนที่รักในดนตรี ในโอกาสเดียวกันนี้ท่านได้ศึกษาเพลงเขมรมาด้วยหลายเพลง บางเพลงก็นำมาประดิษฐ์ขึ้นเป็นเพลงเถา ให้ชื่อว่าเพลงขะแมร์ต่าง ๆ เช่น เพลงนกเขาขะแมร์ เป็นต้น เรื่องหลวงประดิษฐไพเราะไปเขมรนี้ นายประสิทธิ์ ศิลปบรรเลงได้เขียนเล่าไว้ในวารสารสยามสมาคมเล่มใหม่ อันผู้สนใจจะหาอ่านได้โดยพิสดาร